№ 19. Մայիսի 24. — 1873 — Մայիսի 24. № 19.

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹԻ ԳԻՆԸ·

Տարեկան գինն է 5 ռուբլի (փոստի ծախսով): Օտարաքաղաքացի բաժանորդները պիտի գրեն այս հասցէով. Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Армянской Газеты „Мшакъ“.

Թիֆլիսում կարելի է ստորագրել խմբագրատան մէջ (Երծրունու տան) և պ. Տատուրեանցի խանութում:

ՄՇԱԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ·

Մանրատառ յայտարարութեան տպել տուողը պիտի վճարէ 10 հասարակ տառի համար 1 կոպէկ արծաթ: Յայտարարութիւններ տպվումեն հայերէն, Ռուսերէն, Վրացերէն, Ֆրանսիարէն, Գերմաներէն և Թուրքերէն:

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս ազատվենք հացի չարչիներից:—Ներքին տեսութիւն: Առևտրական դատարան: Կովկասի մեղուաբուծութիւնը: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: Ֆրանսիա: Ամերիկա: Կրօն և եկեղեցականները: Նամակ Պարսկաստանից:—Խառն լուրեր:—Տեղեկացոյց: — Ազդ: — Առևտրական: — Յայտարարութիւններ: — Բանասիրական: Նամակ Շամախուց:

Ի՞ՆՉ ՄԻՋՈՑՈՎ ԿԱՐՈՂ ԵՆՔ ԱԶԱՏՎԵԼ ՀԱՑԻ ՉԱՐՉԻՆԵՐԻՑ

„Մշակի“ առաջնորդող յօդվածը 15-որդ համարում, ցոյց է տալիս հացի թանգութեան պատճառները, վերաբերելով այդ թանգութիւնը չարչիներին և շատ խրատացի նկատում է, որ քաղաքային վարչութեան կողմից առաջարկված միջոցները անցաւոր են և ժամանակաւոր:

Փողի, շրջական կապիտալի բացակայութիւնը հացի արդիւնաբերողների ձեռքում,—է այն միակ պատճառը, որ հացը անցնում է արդիւնաբերողների ձեռքից չարչիների ձեռքը:

Հացի արդիւնաբերողները մեզանում համարվում են երկու հասարակական դաս. կալվածատէրերը և շինականները: Շինականների դրութեան վրա և նրանց դրութիւնը էժան կրեդիտի միջոցով բարւոքելու վրա, շատ անգամ խօսված է եկել „Մշակի“ մէջ:

Կալվածատէրերի դրութիւնը ձորտերի ազատութեանից յետոյ նոյնպէս շատ նախանձելի չէ երևում շրջական դրամագլխի կողմից:

Ճորտերի անվարձ աշխատանքի ժամանակ կալվածատէրերը կարօտութիւն չունէին մեծ շրջական գումարի, բայց ճորտերի ազատութեանից յետոյ,—փոխվում են անտեսութեան պայմանները և յանկարծ պահանջ է զգացվում մեծ շրջական կապիտալի՝ մշակների վարձելու համար: Շատ բնական է, որ կալվածատէրերը ստիպված են լինում դիմել Բանաւոր անձանց և փոխ առնել նրանցից գումարներ մեծ տոկոսներով և շատ անգամ այն պայմանով, որ պարտքը վճարելու ժամանակ յետ տան ոչ թէ փողով, այլ հացով... ահա այն պատճառներից մէկը, որ հացը անցնում է կալվածատէրերի ձեռքից չարչիների ձեռքը:

Ի՞նչպէս ազատվենք մենք չարչիներից, հացի և առաջին հարկաւորութեան ուրիշ արդիւնքների մօնօպօլիստներից.—կազմելով ընկերութիւններ, որք հարկաւոր ժամանակին կօգնեն թէ կալվածատէրերին թէ շինականներին, փոխ տալով նրանց գումարներ և կը նպաստեն հում արդիւնքների ծախելուն արդիւնաբերողների ձեռքից անմիջապէս սպառողների ձեռքը,—առանց չարչիների միջնորդութեան:

Փորձենք քննել այդ տեսակ ընկերութիւնների կազմակերպութիւնը և գործունէութիւնը, որքան կը ներէ մեզ լրագրական յօդվածի ընդարձակութիւնը:

Այդ տեսակ ընկերութիւնները կազմվում են կամ՝ ա) արդիւնաբերող անդամներից, բ) մասնաւոր անձերից, կամ վերջապէս գ) ընկերակցութեամբ երկուսի մէջ:

Ընկերութեան շրջական դրամագլուխը գոյանում է կամ անդամների տուրքերից, կամ փոխ է առնվում մի որ և է կրեդիտի հիմնարկութեանից, կամ վերջապէս կազմվում է բաժանորդական սկիզբների վրա:

Ունենալով առաջին ունենալով գլխաւոր նպատակը,—ազատվել չարչիներից,—ընկերութիւնը պիտի մտցնէ իւր մէջ երկու գործողութիւն՝ կրեդիտական և առևտրական: Ընկերութեան առևտրական գործունէութիւնը բաղկանում է հետևեալի մէջ:

Այն տեղերում, որտեղ ծախվում են թէ հացը թէ ուրիշ գիւղական արդիւնքները,—ուրեմն սովորաբար մեծ քաղաքներում,—հիմնվում են պահեստներ (սկլադօչնի մագազին), ուր գիւղական արդիւնաբերողները բերում են իրանց արդիւնքները ծախելու համար: Իրանց արդիւնքը պահեստ հասցնելու ցանկացողներին ընկերութիւնը տալիս է փոխառութեամբ մի յայտնի գումար, որ հարկաւոր է արդիւնաբերութեան տեղից հասցնել արդիւնքը պահեստի մէջ:

Արդիւնքը կարող է հասցրած լինել պահեստների մէջ զանազան պայմաններով ծախվելու համար: Այդ պայմանները ընկերութիւնը կարող է կամ ընդունել կամ ոչ: Օրինակի համար մի քանիսը չեն կամենում ծախել իրանց հացը յայտնի գնից պակաս, միւսները յանձնում են ընկերութեան կամքին գնի մասին որոշելու: Կարող է պատահել և այսպէս՝ արդիւնքի տէրը կամենում է մի քանի ժամանակ պահել իւր մթերքը պահեստի մէջ,—իսկ փողերը նրան հարկաւոր են. այն ժամանակ ընկերութիւնը փոխ է տալիս նրան մի յայտնի գումար, իսկ նրա մթերքը մնում է պահեստի մէջ մինչև նշանակված պայմանաժամը: Այդ տեսակ դէպքերում, երբ արդիւնաբերողի մթերքը պահեստի մէջն է մնում,—ընկերութիւնը պահանջում է տիրօջից պահեստի վարձը: Բացի սորանից, արդիւնքը ծախելուց յետոյ, ընկերութիւնը առնում է տիրօջից մի յայտնի պրօցենտ գործակատարութեան համար: Այդ պրօցենտի մեծութեան որոշումը ներկայացնում է սկզբում քիչ թէ շատ դժուարութիւն, բայց սկզբից նշանակում են խսկականից փոքր ինչ բարձր պրօցենտ, մինչև որ փորձը չը ցոյց տայ իսկականի չափը:

Բացի վերև ասած գործունէութեանից, ընկերութիւնը կարող է դառնալ յայտնի գործարանների գործակատար և կարող է նրպաստել գիւղատնտեսական մեքենաների օտար երկրից բերել տալուն, ընկերութիւնը կարող է նոյնպէս կապալներ յանձն առնել, և այլն:

Ընկերութեան կրեդիտական գործունէութիւնը, ինչպէս մենք տեսանք, պարունակվում է նորանում, որ ընկերութիւնը փոխ է տալիս յայտնի գումարներ ապրանքը տեղափոխելու համար, բացի սորանից նա գումար փոխ է տալիս արդիւնաբերողին իւրան ծախելու նպատակով հասցրած մթերքի գրաւականով, և այն փոխ տուած գումարը ի հարկէ չէ անցնում մթերքի արժողութեանից վաճառանոցի վրա:

Մթերքը ծախելուց յետոյ ընկերութիւնը դուրս է գալիս այն գումարը, որ տուած էր արդիւնաբերողին մթերքը տեղափոխելու համար, այն գումարը որ ապրանքի գրաւականով փոխ էր տուած, այդ գումարից շահը, յայտնի շահը գործակատարութեան համար, և վարձ պահեստի մէջ ապրանքը պահելու համար:

Բացի կրեդիտից գրաւականով, թոյլ է տրվում և անձնական կրեդիտը այն անձանց, որք ընկերութեան միջնորդութեամբ առուտուր են

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՄԱԿ ՇԱՄԱԽՈՒՑ

Ես լուտերադաւան Հայ եմ, ինքս էլ Շամախեցի, ուստի կամենում եմ Շամախեցի լուտերադաւան եղբայրներիս վերաբերութեամբ ասել մի քանի խօսք. բայց մինչև դորանց վերայ խօսելը, առաջ յայտնեմ, թէ ես ինչպէս եմ ընդունել այդ դաւանութիւնը: Ես մեծ հասակումս էլած ժամանակվանից չեմ ընդունել, ես համարեա էլել եմ անչափահաս, որովհետև տղայական մտքերը ինձ չուտ էին խաբում, ինչպէս իմ ծնօղներիս խօսքերը խաբել են ինձ և քաղցրացրել դէպի կրօնափոխութիւնը: Իրանք, այսինքն իմ ծնօղները, առաջուց գրաւուած լինելով՝ ընդունել են, ինձ էլ խառնել իրանց հետ:

Հիմա ասեմ, թէ ով է էլել դորա սկզբնապատճառը: Շամախեցի Ս. Համբարձումեանցն, որ իւր ջահել հասակում գնացած է լինում Գերմանիա, այնտեղ սովորում է գերմանացւոց լեզուն և կրօնական աւանդութիւնները, և մի քանի տարիներից յետոյ կրկին գալիս է Շամախի, բայց ափսոս որ թիւը չգիտեմ: Եւ որովհետև փոքր ի շատէ հայերէն լեզուն էլ գիտէր, նա սկսում է մի հայոց ուսումնարան բանալ քսան տարի դրանից առաջ: Եւ կիրակի օրերը կանչում է իւր մօտ մի քանի հայեր, սկսում է նրանց հետ կրօնական քաղցր խօսակցութիւններ անել: Կամաց կամաց այդ ծօղովի մարդիկը չատանում են, իրանց հետ բերելով իրանց բարեկամներին և ազգականներին, որ լսեն նորա քարոզութիւնը: Վերջապէս, այնպէս է գրաւում այդ մարդկանց սրտերը, որ նորան սկըսում են հաւատալ և պատուել: Ինչպէս լսել եմ մեր ծերունիներից այս բաները Համբարձումեանցի մասին, աչքովս էլ տեսայ 1862 թուականից սկսած մինչև հիմա: Ինչպէս երևում էր գործերի հանգամանքից, Համբարձումեանցը ամենին չէր յայտնում իւր սրտի ծածուկ խորհուրդը, միայն մի քանիսներին, որերին այնպէս էր գրաւել, որ դառել էին մի սիրտ մի հոգի: Այդ գրաւված անձինքը Թառաճօվանց տոհմի հասակաւոր մարդիկն էին և նորանց ազգականները: Գործից ազատ ժամանակները և կիրակի օրերը Համբարձումեանցը տանում էր իւր հետ իւր խորհրդակից մարդկանց քաղաքից դուրս դաշտումը, կամ սարերում առանձին տեղ և սկսում էր նրանց, որերի հետ և իմ ազգականներից ոմանց, բաց անել իւր սրտի խորհուրդը և համոզել, որ եթէ հայոց կրօնքը թողնենք և դառնանք լուտերադաւան, այն ժամանակ մեծ օգնութիւններ կստանանք Լուտերադաւան ազգից, և փոքր առ փոքր գրաւելով հայ ազգից դէպի մեզ, կշատացնենք մեր ժողովուրդը և կը լինենք մի ընտրուած ազգ: Դրանք էլ այսպէս գրաւված լինելով Համբարձումեանցի խօսքերով, ընդունում են, բայց պահում են իրանց մէջ իբր խոստովանք, մինչև որ ժամանակին կարողանան յայտնել: Այդ խորհուրդը «մեծ օգնութիւններ կըստանանք լուտերադաւան ազգերից», տաքացնում է այդ մարդկանց սրտերը, դրանք էլ խօսք են տալիս Համբարձումեանցին, միանում են նորա հետ: Նա էլ գրում է առանձին առանձին նամակներով զանազան տեղեր լուտերադաւան եկեղեցիներին, և խորհուրդ հարցնելով նրանցից թէ, արդեօք, ես այս բանը որ սկսեմ կարող եմ առաջ տանել թէ ո՞չ, և պատասխան է ստանում նրանցից, որ եթէ կարողանաք այդ բանը առաջ տանել և կատարել, մեծ օգուտ կստանաք մեզանից և մեծ անուն կհանէք աշխարհքում: Մի և նոյն ժամանակից խոստանում են Ս. Համբարձումեանցին տարեկան 300 րուբլի ուղարկել լուտերադաւան եկեղեցիից և մեծ մեծ խոստմունքներ անել: Այդ գումարը այժմս էլ ստանում է նա: Միշտ շատ խոստմունքներով լիքը նամակներ ստանալով, օր ըստ օրէ Համբարձումեանցը սկսում է իւրան խօսքերին և քարոզութեանը ոյժ տալ և հաստատել, թէ այս բանի կատարումն պիտի տանք մինչև վերջ և մանաւանդ տեղեկանալով՝ որ իրանց արգելք չի լինիլ ոչ մի կողմից այս նըրպատակի համար, աւելի ուրախութեամբ և յայտնի կերպով՝ սկսում են յայտնել Շամախում այսպէս, թէ մենք կամենում ենք մեր լուսաւորչական կրօնքը թողնել և լուտերադաւան դառնալ: Այս խօստման վրա հաստատ մնալով, սկսում են օր ըստ օրէ առաջ տանել իրանց դիտաւորութիւնը: Այս բանի համար իմ էլ միտս է գալիս, 1858 թուականում Մովսէս անունով Առաջնորդ կար Շամախում, նա չատ համոզում է դրանց, մինչև անգամ չատերին առանձին առանձին կանչում է իւր տուն, տեսնում է, որ այնպէս գրաւված են, որ ոչինչ ներգործութիւն չի անում իւր խրատները: Վերջապէս Մովսէս առաջնորդի տեղը գալիս է Գէորգ արքեպիսկոպոսն Երևանցի: Սա էլ նոյնպէս կանչում է յիշեալ անձանց և սկսում է համոզել, բայց նրանք, արդէն գրաւված լինելով Համբարձումեանցի խօսքերով և քարոզութիւնովը, չեն կամենում ընդունել Առաջնորդի խօսքերը և ոչ լուսաւորչականաց եկեղեցին: Վերջապէս, յիշեալ Եպիսկոպոսի ժամանակում արգելվում է սըրանց օրինակատարութիւնը Հայոց եկեղեցու մէջ և դրսումը: Սրանք տխրելու տեղակ, իրանց մայրենի եկեղեցու ծոցից դուրս գալու պատճառով, ուրախութեամբ սկսում են հեռանալ: Լուտերադաւան դառնողները մեծ ու պստիկ ընդ ամենն լինում են 327 հոգի: Այնպէս էլ խօսվում է մեր այս ժողովքի մէջ, որ ամէն մի մարդ աշխատէ իւր ազգականներին և բարեկամներին գրաւել, կամ հեռացնել նրանց Հայոց եկեղեցիից, և կամ նրանց հետ չխօսել: Այսպէս բաժանված մնում են մի քանի տարի. դրանց թւումն էլ լինում է իմ հայրը: Նրանք խնդիրք են տալիս որտեղ հարկն է, որ իրանց լուտերական քահանայ տան, իրանց օրէնքներն կատարելու համար: Քանի անգամ կրկնում են խնդիրքը, բայց պատասխան ստանալը քաշվում է մինչև 4 տարի: Այս 4 տարվայ մէջ մեռնողներին առանց սրբութեան և առանց քահանայի թաղում են Համբարձումեանցի ձեռքով. ծնուածները մնում են առանց մկրտութեան և երիտասարդ տղաները կամ աղջկերքը մնում են անպըսակ: Վերջապէս նորադարձները հասնում են իրանց նպատակին: Գալիս է Շամախի Մոսկվայի կոնսիստօրայից «1866 թ. օգոստ. 22-ին լուտերադաւան Վ. Կարլ Բլումն, նա հարց ու փորձ է անում, թէ ինչ մտքով էք կամենում լուտերադաւան դառնալ: Դրանք էլ ծածկելով իրանց սրտերի գաղտնի խորհուրդը, առերես իրանց սէրը և ցանկութիւնը ցոյց են տալիս դէպի այդ նոր կրօնքը: Վերջապէս ընդունվում են լուտերական եկեղեցու ծոցը, դրանց հետ էլ և իմ ծնօղները, ինձ էլ իրանց հետ խառնելով: Կատարվում է սրանց ցանկութիւնը առ ժամանակից յետոյ կրկին վերադառնում է Վ. Կարլ Բլումը Մոսկով: Այդ ժամանակվանից կրկին սկսվում են սրանց ժողովքները, ոչ թէ եկեղեցում, որ չկար, այլ մէկ օր սրա տանը, միւս օր մի ուրիշի տանը հաւաքվելով: Ս. Համբարձու-

անում: Արդեօք երաշխաւորութեամբ թէ ոչ,— այդ կախված է ընկերութեան վարչութեան վճռից:

Որովհետև գումարները փոխ կը տրվին փոքր պրոցենտներով և որովհետև շահերը, բացի մեր վերև յիշված տոկոսներից, ամբողջութեամբ կը նուիրվին արդիւնաբերողի օգտին,— շատ բնական է, որ բոլոր թէ մեծ արդիւնաբերողները (կալվածատէրերը) թէ փոքրերը (չինականները) կը յանձնեն իրանց մթերքի ծախելը ընկերութեանը:

Ռանչպարները, իրանց կողմից, կը գտնեն ընկերութեանը նրա համար, որ միջոց կունենան ընկերութենից աւելի էժան առնել, քան թէ չարչիներից:

Չինականները, կազմելով ընկերակցութիւններ և յանձնելով ընկերութեանը գիւղական արդիւնքների ծախելը,— իրանց կողմից կրէդիտ կը ստանան:

Չենք կամենում մանրամասնաբար նկարագրել ընկերութեան կազմակերպութիւնը, որովհետև փորձը ցոյց կը տայ ինչ ընդարձակութիւն նա կը ստանայ, կաւելացնենք միայն որ այդ տեսակ ընկերութիւնը կիրագործի անմիջական յարաբերութիւնը գիւղի և քաղաքի մէջ և ունելով արդիւնագիտական բնաւորութիւն,— անկասկած մեծ օգուտներ կը բերէ երկրին:

Ս. Խօջայեանց:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

Թիֆլիսի քաղաքային վարչութենից բնված հարցերից մինը՝ ա ռ և տ ր ա կ ա ն դ ա տ ա ր ա ն ի խնդիրն էր:

Մեր ընթերցողներին յայտնի էր արդէն մեր կարծիքը առևտրական դատարանի անհրաժեշտութեան վերա, ուստի աւելորդ ենք համարում նորից փաստեր բերել նրա հարկաւորութիւնը ապացուցանելու համար: Մեզ պիտի հետաքրքրէր այժմ թէ ինչ կազմակերպութիւն պիտի ունենայ յիշեալ հիմնարկութիւնը, արդեօք համապատասխան կը լինի նա մեր գաղափարին և կը հասնի նա իր նշանակութեանը:

Յիշենք այստեղ այն հիմնական սկզբը որ մենք համարեցինք մեր յօդվածների համար առաջնորդող գաղափար և որ գլխաւոր շարժառիթ էր քաղաքային վարչութեան մէջ առաջարկութեանն էլ: Ընդհանուր դատարանները մի կողմից իրանց դանդաղ գործակատարութեան պատճառով չեն լուծանում առևտրական գործերի քննութեան պահանջներին, միւս կողմից իրաւաբանները առհասարակ և մեր իրաւաբանները մանաւորապէս ծանօթ չը լինելով թէ առևտրական իրաւունքի, թէ վաճառական դասի կեանքի, աւանդութիւնների, սովորութիւնների և գործնական ձևերի հետ, անկարող են լինում դատել և վճռել վաճառական դասի մէջ ծագած առևտրական գործերին վերաբերեալ տարաձայնութիւնները:

Այդ է պատճառ, որ դատաւորների մի մաս պիտի լինեն առևտրական դասի ներկայացուցիչները: Առևտրական դատարանի կազմակերպութիւնը պիտի բաղկանայ մասամբ իրաւաբաններից, մասամբ վաճառականներից, որոնցից առաջինները պիտի վճռեն պրօցեսների օ ր ի ն ա կ ա ն կողմը, իսկ միւսները նրանց ի ր ա կ ա ն կողմը:

Այդ եզրակացութեանը ինչպէս լսում ենք, հասաւ և քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովը:

Մենք չենք կարող չը յայտնել մեր կատարեալ համակրութիւն այդ տեսակ մտքին: Բայց նոյն, իսկ այն պատճառով, որ ընդհանուր ժողովը բաժանում է այդ համոզմունքը, մեզ զարմանալի է թվում որ այդ գաղափարը իրագործելու դիտաւորութեան մէջ, նա ընկնում է աններելի հակասութեան մէջ: Իրաւաբանները ասում են՝ մենք տեղեակ չենք առևտրական իրաւունքին, առևտրական գործերին, սովորութիւններին, տեղական վաճառականութեան աւանդութիւններին,— այլ կարող ենք հիմնվող դատարանի մէջ միայն ընդհանուր ուղղութիւն տալ և վճռել առևտրական գործերի մէջ ը ն դ հ ա ն ո ւ ր օ ր ի ն ա կ ա ն կողմը. . . բայց այնու ամենայնիւ կամենում են, որ առևտրական դասից ընտրվելու երեք ներկայացուցիչները, որք դատաւորի պաշտօն պիտի վարեն՝ ա ն վ ա ր ձ ծառայեն երկու տարի, իսկ իրաւաբաններից նշանակվելու նախագահը պիտի ստանայ 4000 ռուբլի, նրա օգնականը 3000 ռուբլի, յետոյ սեկրէտարը և այլ պաշտօնակատարները իրաւաբաններից ամենքը ռոճիկ պիտի ստանան. . .: Որպէս շարժառիթ այդ տեսակ առաջարկութեան բերում են այն խողութիւնը որ վարձ տալով վաճառականներին, անպատճառ կընտրվին գործերից հրաժարված, զուցէ սնանկացած անձինքը, որք չեն էլ կարողանայ հետևել առուտուրի ժամանակակից ընթացքին և ուրեմն նրա հետ անմիջական յարաբերութիւն ունենալ: Երկրորդ պատճառը այն է, որ այդ տեսակ դէպքում գլխաւոր դեր կը խաղան ազգականութիւններ, հովանաւորութիւն և այլն:

Մենք չը գիտենք թէ ինչ հիման վրա մենք պիտի այդ տեսակ վատ կարծիք ունենանք ը ն տ ր ո ղ ն ե ր ի վրա: Իսկ եթէ օրինակ ընտրութիւնը կախված լինի քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովից, և այդ տեսակ դէպքերը պատահելու են այն անձինքների վերաբերմամբ, որք ընտրվելու են առևտրական դատարանի համար որպէս առևտրական դասի ներկայացուցիչներ, մենք չենք հասկանում թէ ինչի նոյն ազգականութեան ու հովանաւորութեան յարաբերութենից ծագած կողմնապահութիւնը չը պիտի պատահինք ընտրողների մէջ և այն անձինքների վերաբերութեամբ որք պիտի ընտրվեն իրաւաբաններից...

Որքան մեզ յայտնի է եւրոպական առևտրական դատարաններում դատաւորները առևտրական դասից անվարձ չեն ծառայում: Եթէ ընդհանուր դատարաններում է կ ս պ է ր տ ն ե ր ը անդամ, որք կանչվելով մի գործի, կորցնում են երկու երեք ժամ, գարձեալ վարձատրվում են,— ինչի վաճառականը դատաւորի պաշտօնը երկու տարի շարունակ վարելով, պիտի զոհէ անվարձ իր ժամանակը ու աշխատութիւնը ու յետ ընկնի իր գործերից: Ուրեմն հարկաւոր կը լինի անպատճառ ընտրել հարուստ, ապահովացած վաճառականներից, որք պատւի հ ա մ ա ր կը համաձայնեն առևտրական դատարանի մէջ դատաւորի կամ անդամի անուն կրելու, բայց ինչպէս երբէք կամ շատ սակաւ ներկայ կը գտնվին դատարանի մէջ. կամ անփոյթ կը վարեն իրանց պաշտօնը, իսկ բոլոր գործակատարութիւնը դարձեալ կը մնայ իրաւաբանների ձեռքում: *)

Իսկ այդ տեսակ ելք տալով հարցին, հարկաւոր էլ չէր յարուցանել առևտրական դատարանի ու նրա մէջ առևտրական տարրի ներկայութեան անհրաժեշտութեան խնդիրը:

Վերջացնում ենք մեր խօսքը աւելացնելով, որ մենք բացի սորանից յոյս ունենք որ յիշեալ հիմնարկութեան դատաստանական գործակատարութեան ձևը կը լինի ոչ թէ ք ը ն ն ո ղ ա կ ա ն (սլէդստվէննի կամ ինկվիզիցիօննի) այլ մ ր ց ո ղ ա կ ա ն (սօստիազատէլնի):

Առաջին ձևը տալիս է դատաւորներին ն ե ր գ ո ր ծ ա կ ա ն իրաւունքները, այսինքն նրանց վրա է պարտաւորութիւնը հաւաքել փաստեր, հետազօտել, դատաւորել, քննել և լծիւ տալ,— սա հին դատաստանների ձև է: Երկրորդ ձևը ճանաչելով դատաւորներին համեմատաբար կ ր ա ւ ո ր ա կ ա ն իրաւունքները, թոյլ է տալիս կ ո ղ մ ե ր ի ն հաւաքել փաստերը, նրանց հետազօտել, դատաւորել և ներկայացնել: Դատաստանը վճիռ է տալիս ներկայացրած փաստերի վրա հիմնվելով:

Եթէ առաջին, հին ձևը տիրապետող կը լինի հիմնվող առևտրական դատարանի մէջ, նա նոյն կը լինի ինչ որ էր մեր Թիֆլիսի հանգուցեալ առևտրական դատարանը: Իսկ եթէ մեր հին առևտրական դատարանը յարութիւն պիտի առնէ,— մենք չենք կարծում թէ մի որ և է օգուտ պիտի բերէ մեր հասարակութեանը ու առևտրական դասին:

*) Մենք կառաջարկէինք ընդհանուր ժողովին իր մտքերի մէջ մինչև վերջը յաջորդաբար դատելու համար, որ ընտրվին վաճառականներից չ ա տ հ ա ր ո ւ ս տ մարդիկ, որք երբ ներկայ չը գտնվին դատաստանին, կարողանան տ ո ւ գ ա ն ք էլ վճարել: Այդ գուցէ կը լինէր և նիւթական աղբիւր հիմնարկութեան համար, որի միջոցները, ինչպէս տեսնում ենք առաջարկութենից, շատ սուղ են և պիտի ստացվին միայն քաղաքի առևտրական դասի հարկերը մեծացնելուց. . . .

ԿՈՎԿԱՍՈՒ ՄԵՂՈՒԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆԸ

Երբ մեր ուշադրութիւնը դարձնում ենք բնութեան ամէն հարստութիւններով լի Կովկասի վերայ, երբ նայում ենք նորա անթառամելի ծաղիկներով զարդարած սարերին, ձորերին, դաշտերին և հովիտներին, նորա բարեխառն կլիմային,— իսկոյն ծնվում է մեր մէջ այն միտքը, թէ այդ երկիրը, բացի նորանից, որ ունի երկրագործութեան ամէն յարմարութիւնքը, այլ և նա շատ ընդունակ է մ ե ղ ո ւ ա բ ո ւ ծ ո ւ թ ե ա ն համար: Ասածիս ապացոյց կարող է լինել այն, որ մեր գիւղացիքը շատ անգամ գտնում են սարերումը, ժայռերի պատառուածքումը, անտառումը՝ ծառերի ճեղքերի մէջ, վայրենի մեղրաճանճերից դրած մինչև 3—4 փութ մեղր: Երբեմն պատահում է գտնել այդ քաղցր կերակուրը ճանճերից դրած այնպիսի մի տեղում, որ իւր բարձրութեան համար բոլորովին անմերձենալի է լինում: Աշխատասէր մեղրաճանճերը, ժայռերի ճեղքերումը ընդարձակ տեղ չունենալով, իւրեանց խորիսխը (մեղրի հացը) դարսում են նորա դրսումը: Գիւղացիքը, հեռուից տեսնելով լուսնի նման փայլուն մեղրահացերը, աշխատում են հրացանով կամ այլ հնարներով վերածել մեղրը, որը շատ անգամ չէ յաջողվում նորանց: Արևի տաքութիւնից հալուելով մեղրը շատ անգամ ծորում է դէպի ցած: Գիւղացի երեխայքը, գտանելով այդպիսի տեղեր, դնում են այն քաղցր ծորի (կաթիլների) տակ մի աման կամ տախտակ և սկսում են ախորժանօք լիզել նորան:

Ասածներիցս հետևում է այն, թէ որքան կը յաջողուէր մեղուաբուծութիւնը Կովկասում, եթէ գիւղատնտեսական օրինաւոր կանոններով խը-

մեանցի նպատակը այն լինելով, որ չատացնէ այդ խումբը, առաջարկում է կրօնափոխ ժողովրդին, թէ կարող են ազգական ազգականից կին վեր առնել: Այս բանը որ անսովոր էր Հայերի մէջ, շատ դժուար է թւում ամենին, և ոչ ոք չէ կամենում կատարել Ս. Համբարձումեանցի առաջարկութիւնը, բացի Թառաճոլեներից, որոնք մեծ ազգ էին, շատ հասած աղջկերանց և տղաների տէր. դրանք ընդունում են այդ առաջարկութիւնը, մտածելով՝ որ սա իրանց շատ օգուտ կը բերէ: Այս միջոցին Թիֆլիսից գալիս է լուտերական փաստոր Լեզիուսը. սրան առաջարկում են Թառաճոլեները, որ կատարէ սրանց խորհուրդը, այսինքն ազգականի հետ ամուսնանալը, որ չի հաւ է,— հաւանէ: Բայց տեղեկանալով փաստոր Լեզիուսը բանի հանգամանքին, որ բացի Թառաճոլեներից, և Ս. Համբարձումովից՝ ուրիշները միտք չունեին այս բանի համար, այս ընդէմ ազգի սովորութիւններին պսակման խորհուրդը՝ փաստոր Լեզիուսը սկսում է անկարելի համարել, տեսնելով, որ մանաւանդ իրանց ժողովրդի մէջ անհամաձայնութիւն կայ այդ մասին: Բայց Թառաճոլեները, տեսնելով բանի հանգամանքը, շատ են աշխատում դորա մասին վերջապէս բանը գլուխ է գալիս...:

Այս միջոցին երեք անձինք են պսակվում, Ջըհանկիր և Գէորգ Թառաճոլեները, որ հարազատ հօր եղբօր տղերք են, դրանք պսակվում են իրանց հարազատ հօր եղբօր աղջկերանց հետ: Բայց երրորդ անձը լինում է Աւագ Անտոնովը, սա էլ իւր հարազատ մօրաքուր աղջկայ հետ է պսակվում: Այդ խղճի ընդդէմ պսակները, ոչ թէ օգուտ բերին պսակվողներին, այլ ընդհակառակին վնաս: Կարծես թէ, ճշմարիտ լինի գրած երեւելի կոմքը, որ ազգականի հետ ամուսնանալը, բացի խղճմտանքին ընդէմ լինելից, վնաս կը բերէ ամուսնացողներին:

Դրանից յետոյ Թառաճոլեները առաջարկում են մի ուրիշ խորհուրդ, այսինքն «եթէ դուք ձեր կանանց ոսկիները, կամ արծաթի զարդարանքները ծախէք և տաք մեզ, մենք էլ օգուտ ձեզ առ ու տուր կանենք. այդ մեծ շահ կբերի ձեզ, իզուր է կանանց զարդարանք ունենալը»: Այդ քարոզը մեծ տպաւորութիւն է անում շատերի վերա, դրանք էլ գնում են իրանց տները և առնում են կամայ ակամայ իրանց կանանց ոսկիները, կամ արծաթները և տալիս են Թառաճոլեներին. այս գումարն հասնում է մինչև 15,000 րուբլի: Երբ մի քանի տարի անցնում է, պահանջվում է, որ Թառաճոլեները հաշիւ տան Շամախոյ լուտերական անձանց, որոնք տուել են իրանց կանանց ոսկիները և արծաթները, կարծելով թէ, արդէն մեծ շահ բերած կլինեն այդ փողերը: Հաւաքվում են միասին, հաշիւ են տեսնում, այն ժամանակ երևում է, որ, ոչ թէ օգուտ չկայ, այլ մայր գումարի կէսն էլ չկայ: Վերջապէս հազիւ թէ կարողանում են 1 րուբլու տեղակ, 30 կոպէկ յետ ստանալ. . .: Արդեօք ինչ եղաւ այդ փողերը, որ մի երևելի վնաս չեն արել այդ պարոնները. . .: Այսպէս կորչում է խեղճ կանանց ոսկի կամ արծաթը, որ շատերը աչքը արտասուքով են տուել: 1868 Թուին գալիս է Մօսկվայից Նուխեցի փաստոր Խարայել Դոլուխանեանցը Շամախոյ լուտերականներին հովուելու, որը հովվում է մինչև 1872 Թիւ յունվարի 16-ն: Այդ օրը լինում է մի շատ սաստիկ երկրաշարժ, որը յայտնի է աշխարհքին թէ ինչ վնաս հասցրեց Շամախուն: Այդ ժամանակ Դոլուխանեանցն գնացած է լինում մի քանի օրով Նուխի, երբ որ հեռագիր է ստանում այդ դառն անցքի համար, իսկոյն գալիս է Շամախի, տեսնում է, որ Հայ լուտերականների ժողովարանն էլ, որ պարոն Լալայովանց տներն էին, քանդվել է և բաւական հոգիներ է սպանել. ցաւում է սիրտը այդ բանի համար, և գրում է շատ քաղաքներ, որ ամէն լուտերական եկեղեցիներից օգնութիւն գայ. որ չուտ բաժանվի վնասվածներին: Վերջապէս այս տեղից այն տեղից գալիս է մինչև 17,000 րուբլի օգնութիւն միայն Շամախոյ Հայ լուտերականներից նրանց համար, որ վնասված են: Բայց լուտերականների գլխաւոր հոգաբարձուք. տեսնելով գումարի շատութիւնը, չեն կամենում բաժանել այն անձանց, որոնք վնասված էին երկրաշարժով և վերջին աղքատութեան մէջ էին ընկել: Հոգաբարձուք խորհուրդ են տալիս փաստոր Դոլուխանեանցին, որ այս գումարն չի բաժանեն, այլ պահեն առ ժամանակ իրանց մօտ: Դոլուխանեանցն, կարծելով, որ սրանք առ ժամանակ սպասելով, կարելի է մի աւելի յարմար բարի խորհուրդ ունեն, համաձայնում է: Երբոր մի քանի ամիս անցնում է, կրկին փաստոր Դոլուխանեանցը առաջարկում է հոգաբարձուաց, որ այն գումարն պիտի անպատճառ բաժանվի: Բայց հոգաբարձուք, չեն կամենում բաժանել: Դոլուխանեանցի բոլոր աշխատանքը ի զուր է անցնում, և վերջապէս նա միշտ սրա նման և շատ պակասութիւններ տեսնելով սրանց մէջ, թողում է Շամախոյ լուտերականներին և գնում է Մօսկով, որը կարծեմ էլ չի ուզում յետ դառնալ, ինչպէս կարդացինք այս տարի Մեղուի 9 համարում: Նորա գնալուց յետոյ Լուտերադաւան հայ ժողովուրդը մնում է անտէր, սրանք այժմ սկսում են միմեանց հետ վիճել յիշեալ գումարի վերա, բայց հոգաբարձուք դարձեալ չեն կամենում վնասվողներին օգնութիւն անել: Տեսնելով սրանց ծուռ հոգաբարձութիւնը մանաւանդ և սրանց ագահութիւնը և Աստուծոյ և մարդկանց կամքի հակառակ գործերը, սկսում են քանի մի անձինք կրկին վերադառնալ իրանց մայրենի եկեղեցին, որ գոնէ իրանց սիրտը մի խաղաղութիւն գտնի: Ինչպէս երևում է հոգաբարձուք այն 17,000 րուբլի օգնութիւնը իրանց մէջ բաժին բաժին արած են: Հոգաբարձուները սրանք են՝ Գ. Թ. . , վը, Ս. Հ. . . վը և Հ. Ա. . . վը: Մերոնցից շատերը նեղացած են այժմ և խօսում են այս մասին, որովհետև յիշեալ հոգաբարձուք այդ գումարից ոմանք իրանց առ ու տուրի մէջ են մցրել, ոմանք էլ վիգրիշնի բիլեթներ են առել: Կարծեմ, այսպիսի խղճմտանքի հակառակ գործեր շատ քիչ գտնուին, և ինչպէս երևում է, եթէ բանը այսպէս գնայ, պէտք է երկար չը քաշի այդ ժողովքը: Բայց ես ինչպէս ասացի, թէ ընդունված եմ լուտերականութեան մէջ, այն էլ ոչ թէ մի բան հասկանալով՝ ոչ իմ մայրենի լուսաւորչական և ոչ այդ լուտերական եկեղեցու օրէնքից, ոչ մէկի լաւութեան և ոչ միւսի վատութեան մասին, այլ իմ ծնողներիս համոզելովը, որ չէր կարելի ես անչափահաս լինելով հակառակվէի ծնողացս կամքին: Բայց այժմ համեմատելով երկուսն էլ, տեսնում եմ, որ հակառակութեան բան է. էլ ուրիշ ոչինչ: Մի կողմից էլ տեսնելով այժմ իմ մայրենի եկեղեցու ազատութիւնը, իմ սէրս փոխվում է կրկին դէպի նա, որ զրկվել էի իմ ծնողներիս պատճառաւ այն սուրբ եկեղեցուց: Ինչպէս հայ ծընվել եմ, էլի սիրում եմ հայ մնալ:

1873. Շամախի Հ. Ա.

նամք կը տանէին նորան։ Թէև մեր գիւղացիքը պահում են մեղուներ, բայց նրանք չը գիտելով նոցա պահպանելու պայմանները, չեն կարողանում ստանալ այնքան օգուտ, որքան աշխատութիւն գործ էին դնում նոցա վերա. չը նայելով որ, մեղրը մեր երկրում բաւականին գին է բերում։ (Անցեալ տարի Թիֆլիսում նա ծախուեցաւ փութը մինչև 12 մանէթով։) Այժմեան նահապետական ձևերովն անգամ, մի գիւղացի, օրինակի համար, որ ունէր 30 փեթակ, ամէն տարի միջին թւով ծախում է մինչև 210 կամ 240 մանէթի մեղր. որոյ ընդհակառակն, եթէ օրինաւոր կերպով պահպանուէին, որպէս ցոյց է տալիս այժմեան գիւղատնտեսական արհեստը, կարելի էր յիշեալ գումարի կրկնապատիկը ստանալ։

Այս անգամ բաւականանալով այդ փոքրիկ նըկատողութիւնով, խոստանում եմ յետոյ մեր գիւղացւոց ուշադրութիւնը դարձնել այն առարկայի վերայ, թէ որպէս է նայում այժմեան գիւղատնտեսական արհեստը մեղուաբուծութեան վերա, և հետևաբար կաշխատեմ ծանօթացնել մեղրաձաններ կեանքի, նրանց բնութեան և նրանց պահպանութեան կանոնների հետ։

Վախթանգ Քուչուբեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Մայիսի 21-ին սկսվեցան Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցի մէջ հարցաքննութիւնները։ Առաջին հարցաքննութիւնը կրօնքից էր։ Մեր կարծիքով քրիստոնէական բոլոր ուսումը ամեն մարդի համար բաղկանում է՝ աւետարանից, հին կտակարանից, իսկ երիտասարդներին, որք պատրաստվում են քահանայ լինել, հարկաւոր է և եկեղեցական արարողութիւնները ու ծէսերը իմանալ և նրանց նշանակութիւնը հասկանալ։ Բարձր դասատներում պէտք է երեխան ծանօթանայ թէ ընդհանուր թէ մեր եկեղեցական պատմութեան հետ։ Բայց մեզ անհասկանալի է թէ ինչ օգուտ կարող են բերել խրթին, միջնադարեան, սխոլաստիկական մտքերը նոր սերունդի համար (բացի նրան մոլորեցնելուց)։ Օրինակ՝ քանի բաներ կան որք խղճմտանքը չէ ների,—ինն... Մեր կարծիքով պատուարժան կրօնուսոյցը մոռացաւ տասներորդը որ խղճմտանքը նոյնպէս չէ ներում, այն է՝ մաքուր աւետարանի տեղ սովորեցնել երիտասարդներին տօասնկլաքանութիւն, և Քրիստոսի խօսքի տեղը իր սեփական գլխից բաներ հնարել։ Մենք խոստովանում ենք, մենք աւետարանը կարդացած ենք, բայց երբէք պատահած չենք այնպիսի մտքերը որք մեզ տեղեկացնեին Աստուծու ամենագաղտնի գիտաւորութիւնների մասին։ Կրօնուսոյցը, չենք իմանում ինչ հրաշքով, տեղեկացել է Ամենակարողի դիտաւորութիւնների մասին։ Նա օրինակի համար հարցնում է աշակերտից՝ ինչ դիտաւորութեամբ Աստուածը վաղ չուղարկեց Քրիստոսին մեր մեղքերը սրբելու համար, այլ այսքան ժամանակ թողեց մարդկութիւնը մեղքերի մէջ։—Եթէ աշակերտը ճշմարիտ քրիստոնեայ լինէր ու սորկացած չը լինէր, նա կը պատասխանէր. «այդ բանը ոչ ես գիտեմ, ոչ դուք տէր-հայր»,—բայց նա ստիպուած է պատասխանել այն, ինչ որ անգիր է ասել տուել նըրան Աստուծու դիտաւորութիւնների հետ մօտիկ ծանօթ կրօնուսոյցը։ Կամ այդպիսի անհամութիւն՝ ինչից ենք իմանում թէ աստուածը չար չէ այլ բարի է,—նրանից ենք իմանում, որ նա չար չէ, որ նա էակ է, իսկ էակը բարի է և ոչ թէ չար, ուրեմն Աստուած բարի է...։ Վերջապէս ի՞նչ մինն ասեմ....

⁂

Մենք լսեցինք, որ ուրբաթ օրը քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովի նստում առաջին անգամ է պատահում որ քաղաքագլուխը մի պատգամաւորի առաջարկութեամբ ռուսերէն լեզվով կարդացած զեկուցումն բերանացի թարգմանել է տուել վրացերէն լեզվով...։ Այդ առաջին քայլ է...

⁂

Երեքշաբթի օրը մայիսի 22-ին Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան ընդհանուր ժողովը դարձեալ չը կայացաւ։ Հարիւր պատգամաւորներից հազիւ հաւաքվում են օրէնքով թոյլ տուած ամենափոքր թիւը՝ 34 մարդ, որ նիստը կայանայ։ Երեքշաբթի հաւաքվեցան միայն 30 մարդ...։ Մեր հին սերունդը ունելով հասարակական իրաւունքները, անհոգ է ցոյց տալիս իրան դէպի հասարակական գործերը և չէ գործ դնում ունեցած իրաւունքները, բայց մի և նոյն ժամանակ և չէ թոյլ տալիս նոր սերունդի ներկայացուցիչներին իրանց տեղը բռնելով. գործ դնել իրանց թարմ ոյժը, եռանդը և ստացած հմտութիւնները հասարակաց օգտին։

⁂

Моск. Вѣд. Լրագիրը հաղորդում է որ պարսից Շահը Մոսկվա եղած ժամանակ այցելութիւն արաւ և Լազարեանց ճեմարանին, որտեղ ընդունեց նրան հիմնարկութեան բոլոր վարչութիւնը և պրօֆէսոր Ստէփան Նազարեանցը պարսկերէն լեզվով մի ճառ ասեց։ Նորին մեծութիւնը ընծայեց պ. Նազարեանցին մի թանգագին ընծայ։

⁂

Մենք հաղորդած էինք մի ժամանակ որ գիտաւորութիւն կայ հիմնել Թիֆլիսում սպառման ընկերութիւնը։ Այժմ լսում ենք, որ յիշեալ ընկերութեան վերաբերութեամբ ներկայացրած կանօնադրութիւնը հաստատված է կառավարութենից։

⁂

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

Լրագիրը մեզ ծանուցած է որ Ֆրանսիայում թէ նախագահութեան թէ մինիստրութեան մէջ մեծ փոփոխութիւններ են պատահել։ Թիէրի տեղը բռնվեցաւ մարշալ Մակ-Մահօնը և մինիստրութեան մէջ մտան մարդիկ, որք պատկանում են միապետական կուսակցութեանը և այն էլ օրլէանեան են երևում։ Իսկ նոր մինիստրներից մինը՝ արդարութեան մինիստր պ. Էրնու մինչև անգամ եզուիտ է։ Բայց լրագիրներում այդ անակնկալ փոփոխութեան մասին դեռ ևս չը կան մանրամասները։

Խմբագրութիւնս ստացաւ քանի մի նամակներ Փարիզից, որք թէև գրած են վերջին քաղաքական փոփոխութենից առաջ, բայց այնուամենայնիւ յաջորդ համարներից մենք սկսելու ենք յիշեալ նամակների տպագրելը։

ԱՄԷՐԻԿԱ

Խաղաղական Ովկեանոսի եզերքում բնակվում են ամերիկացիների բնիկների Մօդօկ անունով ցեղը, որք իրանց արշաւանքներով սպիտակ բնակիչների վրա ու իրանց աւազակութիւններով սնդաղար անհանգիստ են անում նրանց։

Նրանց մէջ տարածված է այն աւանդութիւնը թէ պիտի գայ մի մարդ որ կազատէ նրանց սպիտակների ձեռքից։ Այդ վայրենի ցեղի մոլեռանդութենից օգուտ է քաղում անգլիացի կապիտան Ջէկ (Jack), որ իրան յայտնում է մեսիա այդ վայրենիներին և առաջնորդում է նրանց արշաւանքը Կալիֆորնիայում գետեղված սպիտակների ագարակութեան վրա։ Ամերիկական ամբողջ լրագրութիւնը պահանջում է որ այդ և կարմիր բընիկների ուրիշ ցեղերը տէրութիւնը անողորմ կերպով ոչնչացնէ։ Զարմանալի չէ, որ մինչև այժմ Ամերիկան չը կարողացաւ այդ վայրենիների համակրութիւնը գրաւել... ընդհակառակն յայտնի է, որ աւելի ուշադրութիւն չը դարձնելով նրանց բարոյական, մտաւոր և տնտեսական զարգացման վրա, ամերիկացի կրթված դաղթականը հալածահալածում էր խեղճ բնիկներին, ծախում էր նրանց վրա արաղ, վառօդ և թուլացնելով նրանց բարոյականութիւնը, նպաստում էր և նրանց տնտեսական կատարեալ անկմանը։

ԿՐՕՆՔ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐԸ

Ազգային Կրօնական ժողովն անցեալ չորեքթու ազդարարութիւն մը ղրկեց ազգային գաւառական թերթերուն, որպէս զի եկեղեցական արարողութիւններն ու եկեղեցականները ծաղրանիւթ չընեն։

Կրօնական ժողովոյ այս ազդարարութիւնն անշուշտ մեծ գոհութիւն կը պատճառէ այն ամեն ազգայնոց, որք կրօնական իրաց և եկեղեցական արարողութեանց գերագոյն սրբութիւնը կը ճանաչեն, և անոնց հարկ եղած յարգանքն ու ակնածութիւնն անաղարտ պահելու արդար նախանձութիւնն ունին։

Արդարև մեր հաւատոյն և կրօնին վերաբերեալ իրերն աշխարհի առջև ծաղու և զուարճութեան նիւթ ընելն անբարոյականութեան վերջին ծայրն է։ Այն անձինքը՝ որ ազգին ամենէն բարձր և սուրբ զգացումը վիրաւորել կը ժպրհին, ոչ թէ հայ՝ այլ և մարդ իսկ կոչուելու անարժան են։

Մեք չենք յուսար որ ազգային խմբագրաց մէջ այն աստիճան ամբարիշտ անձինք գտնուին, որ իրենց կրօնքը ծաղրելու և ծաղրելի ընելու դիտում ունենան. բայց, եկեղեցականաց նկատմամբ այնպէս չէ։ Եթէ Կրօնական Ժողովը կրօնի սրբազան հաւատալեաց ու արարողութեանց հետ եկեղեցւոյ պաշտօնեայներն ալ հաւասար բռնելով, մի և նոյն ակնածութիւնը կը պահանջէ նաև անոնց համար, չարաչար կը սխալի, վասն զի երկուքին մէջ տարբերութիւնն անհուն է։ Կրօնական արարողութիւններն ինքնին սուրբ են միշտ, բայց եկեղեցականք ինքնին և միշտ սուրբ չեն։ Կը գտնուին արդարև սրբակրօն եկեղեցականներ, եկեղեցւոյ արժանի պաշտօնեայներ, բայց կը գտնուին նաև անսուրբներ, իրենց կոչման արժանի չեղողներ, որք գայթակղութիւն են ժողովրդեան և ոչ շինութիւն. այս վերջիններուն համար ալ նոյն ակնածութիւնը՝ նոյն յարգանքը կրնա՞յ պահանջուիլ ինչ որ կրօնի և կրօնական իրաց համար իրաւամբ կը պահանջուի և պէտք է պահանջուի։

Եկեղեցական մ՚ երբ որ անարժան ընթացքի մէջ գտնուի, երբ որ ինքզինք ծաղրելի վիճակի մէջ դնէ հրապարակաւ, շաբթվարի թերթերը թէև չ՚ծաղրեն, հասարակաց կարծիքը կը ծաղրէ, և այս պարագայիս մէջ յանցանքը ոչ թէ ծաղրողին կամ խնդացողին է, այլ ինքզինք ծաղրելի ընողին։

Կրօնական ժողովոյ առաջին և անհրաժեշտ պարտքն է կարծենք խոր ուշադրութիւն ընծայել այս կէտիս և հսկել եկեղեցականաց վրայ, մանաւանդ խօսիւ որգելով, որ եպիսկոպոսներէ և վարդապետներէ ոմանք եկեղեցւոյ մէջ քարոզ խօսած ժամանակնին զաւեշտներ կամ զուարճաբանութիւններ ընելով ժողովուրդը չ՚ծիծաղեցնեն։ *)

Եթէ շաբթվարի թերթերու մէջ կրօնական իրերը ծաղու նիւթ ընողները դատապարտելի են, քանի առաւել դատապարտելի են այն եկեղեցականք, որ նոյն իսկ եկեղեցւոյ մէջ այդ ապօրինութիւնը գործեն։

Կը յուսանք որ Կրօնական Ժողովը մեր այս լուրջ դիտողութիւնը նկատողութեան առնելով՝ բարեկարգութիւնն աւելի խորէն կսկսի, և նոյն իսկ իւր ծոցը գտնուող Գերապատիւ հայրերէն ոմանց կը պատուիրէ որ եկեղեցւոյ մէջ լուրջ կերպիւ վարուին և պարտ ու պատշաճ ակնածութեան օրինակ ըլլան այլոց։

(Մասիս)։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Ի. ՆԱՄԱԿ

Պ. Րաֆֆիի ուղևորութիւնից

Մօլլայի ուղեկցութիւնը վերջապէս եղաւ անտանելի, ես թողելով նորան ընկերացայ մի փոքրիկ քարվանի հետ, որոյ մեծ մասը կազմում էին Հրէաներ։ Իսրայէլի հալածական որդիքը աւելի քաղցրութեամբ վարվում էին ինձ հետ, քան թէ մահմետականութեան մօլեռանդ ներկայացուցիչը։ Ինչ էր դորա պատճառը։ Տիրապետողի,—ճնշող ազգի, հալածանքը եղբայրացնում է ստորադրեալ ազգերը, որքան և նոցա թշնամական յարաբերութեանց մէջ լինէին։ Պարսկաստանում Հրէաների և քրիստոնեաների վիճակը շատ նման է և նոքա զգում են միմեանց։

Համնելով Սօվուխ—Բուլախ քաղաքը արդէն յայտնուեցաւ իմ մէջ տաքցոց. այդ տկարութիւնը վերջին փոթորիկի միջոցին սաստիկ մրսելու հետևանքն էր։ Եւ եթէ ես, փոխանակ տանջուելու սառն և կեխտոտ քարվանսարաների իջևաններում, գտայ այդ քաղաքում մի յարմար օթեան տաք քուրսու մօտ, փափուկ օթոցի վերայ, դորանով ես պարտական եմ իմ ուղեկից հրէայ խախամին (քահանայ) որ, կարեկցելով իմ տկարութեանը, առաջարկեց ինձ իւր տունը։ Հրէայ քահանայի առատասրտութիւնը յիշեցնում էր ինձ Աբրահամի հիւրասիրութիւնը։ Նա ունէր երկու կանայք, որք ամենայն մտերմութեամբ նստում էին ինձ մօտ, կիսով չափ ծածկուելով քուրսու վերմակի տակ։ Այդ Սիօնի դըստրիկների հագուստը և զարդարանքը յիշեցնում էր ինձ Եզեկիէլի տողերը «Եւ քեզ զարդարելով զարդարեցի, և ձեռքերուդ վերայ ապարանջաններ դրի, ու գլխանոցիդ վերայ մանեակ դրի։ Եւ քո քիթդ օղակ, ականջներդ՝ գինտեր, ու գլուխդ պարծանաց պսակ դրի, և դուն ոսկիով ու արծաթով զարդարուեցար»։

Այդ տեսակ զարդարանքները երևում են այս կողմերում, ոչ միայն իսրայէլուհիների մէջ, այլ և քուրդ, հայ և ասորի կանանց մէջ։ Քթից օղակ անցկացնելը ես առաջին անգամ տեսայ ասորպատականի հայոց գեղեցիկ սեռի մէջ, երևում է այդ սովորութիւնը նոքա հրէայներից պէտք է ժառանգած լինեն։ Իսկ սրունքների վերա յուլունք կապելը, կամ ապարանջան կցելը հանդիպում են վայրենի ցեղերի մէջ միայն։ Այդ սովորութիւնը Պարսկաստանի ստորին դասի հայ կանանց մէջ պէտք է ժամանակի խորին հնութիւնից մնացած լինի։

Իմ հիւրընկալը, որպէս յիշեցի քահանայ էր։ Նա ունէր իւր տանում քինիշթայ (սինագօգայ)։ Ամէն շաբաթ օր այստեղ հաւաքվում էին հրէայ ժողովուրդը աղօթելու, կարդացվում էր հին կտակարանը, որ գրուած էր մագաղաթի վերայ։ Նա ունէր կէս արշին լայնութեամբ երկար կերպասի ձև, որոյ ընթերցանութիւնը վերջանալէն յետոյ, կլորում էին, փաթաթում էին և խնամքով դնում էին մի արկղի մէջ։ Այդ ամենահին ձեռ պէտք է լինի Աստուածաշնչի գրչագրի պահպանութեան։

Լօնդրայում և Եւրոպիոյ զանազան քաղաքներում տպագրուած հատորները հին կտակարանի, ոչ միայն ընդունելութիւն չեն գտած այս կողմերի սինագօգայներում, այլ նոցա ընթերցանութիւնը անգամ մեղք է համարվում։ Առանձին տպիրների արհեստն է այս կողմերում պատրաստել մագաղաթ և գրել սուրբ գիրքը, որ թանգ գնով ծախում են նոքա իւրեանց ազգակիցներին։ Հրէայք պարապվում են այստեղ մանրավաճառութեամբ, և պահպանել են իւրեանց լեզուն, թէև նա բաւականին աղաւաղուած է հեռանալով հին եբրայական բարբառից։ Նոցա տղամարդիկը մեծ մասամբ գիտեն գրել կարդալ։ Նոքա զէնք չեն կրում. միակ զէնքը, որին ապաւինում են՝ է ոսկի թուրը, որոյ գտնելու հետ անմիջապէս կապակից է Մեսիայի յայտնուիլը։ Այդ աւանդութիւնը տիրում է այս կողմերի բոլոր հրէայների մէջ։ Այդ անհաւատութիւնից օգուտ քաղելով պարսիկները կամ թուրքերը, պատմում են, շատ անգամ գալանի քցել են մի հրէայի տնում որ և իցէ թուր և իսկոյն յայտնվել է նոցա մէջ յուզմունք և խռովութիւն։ Այդ կատակը առիթ տուեց ինձ մի օր հարցնել իմ հիւրընկալից։

—Ինչու դուք էլ քուրդերի նման զէնք չէք կրում, որ պաշտպանէք ձեր անձը նոցա յաղթահարութիւններից.

—Երբ կը յայտնուի Մեսիան՝ ասաց նա. այժմեան ազգերի ամենազօրեղ թագաւորները կը բռնեն մի իսրայէլացի գռեհկի փէշքէն և ողորմութիւն կը խնդրեն։

Այս կողմերումս էլ, որպէս մի ժամանակ Եւրոպայում, դեռ ես տեսում են այն սարսափելի հալածանքները հրէաների դէմ, և կողոպտում են նոցա տները, պատճառ բռնելով, թէ նոքա գողանում էին երեխայներ։ Այդպիսի հանգամանքներում հրէան ոչ միայն իւր կայքի, այլ և իւր գլխի տէրը չէ։

Սօվուխ—Բուլախը բնակեցրած է մեծ մասամբ քրդերի զանազան ցեղերով, որք ունեն հաստատուն բնակութիւն։ Նոքա կառավարվում են իւրեանց բեկերով, որոց ամէն մի տունը ժամանակի խորին հնութիւնից ժառանգաբար տիրում է առանձին ցեղի վերայ և համարվում է նորա նահապետը։ Այժմ դոքա թէև բոլորովին հպատակած են Պարսից տէրութեանը, բայց դեռ ես պահպանում են միջնադարեան աւատների աղնուապետական

*) Վերջին հրեշտակապետաց տօնին օրը Պալատու եկեղեցին գտնուելով, կրօնական ժողովոյ անդամ Գեր. եպիսկոպոսի մը քարոզը լսեցինք՝ որոյ մէջ յիշեալ սրբազանն երկնային գինուորութեան դասակարգութիւնները թուելով, «Աթոռոց, Պետութեանց, Իշխանութեանց, Զօրութեանց, Սերոբէից, Քերոբէից» և այլն ըսած ժամանակ, միջանկեալ յաւելուած մ՚ըրաւ ըսելով, «բայց օրհնեալ ժողովուրդ, Սերովբէ, Քերովբէ կըսեմ նէ՝ Պէրպէր Սերովբէն ու Մէյխանէճի Քերովբէն չը հասկընաք հա՜». և բոլոր ժողովուրդը ծիծաղեցաւ։

յատկութիւնքը։ Նոքա տիրում են իւրեանց ժողովրդի թէ կեանքի և թէ կայքի վերա։ Այստեղի քրդերը բաւական փոքրիկ գէթ ունեն քաղցրանչիւն բարբառ։ Նախնական զէնքերը—նիզակ, վահան, թուր, դաշոյն, սաղավարտ և զրահ,—դեռ պահպանուել են նոցա մէջ ամենայն սրբութեամբ։ Ազատութիւնը, աւելան վրէժխնդրութիւնը մի առանձին զուարճութիւն է համարվում նոցա համար։ Քուրդերը չունեն գրականութիւն, գրում են արաբացոց տառերով և պարսից լեզուով։ Ժողովրդի մէջ դեռ չէ մտած գպրութիւնը. նա սեպհական է տակաւին չէյխերին և բէկերին։ Քուրդերի կանայքը (առաւելապէս առարին դասի մէջ) դեռ չեն ընդունել պարսից ծածկապահութեան սովորութիւնը, նոքա երևում են տղամարդկերին բաց երեսներով։

Սօվուխ—Բուլախը ունի մինչև 1000 տուն բնակիչ։ Ըր նայելով նորա փոքրութեանը, նա համարվում է Քրդստանի վաճառականութեան կենդրոնը։ Հայ բնակիչների թիւը այստեղ չատ փոքր է։ Վաճառականութեան գլխաւոր ուժը գտնվում է այլ քաղաքներից այստեղ եկած հայերի ձեռքում։ Բայց ցաւալի է խոստովանել, որ նոցա մեծ մասը,—փոխանակ միջնորդ լինելու Մոսուլի և Բաղդատի առևտրական յարաբերութիւններին Սօվուխ-Բուլախի հետ, փոխանակ անկիրթ քրդերին վաճառականութեան հաւատարիմ օրինակ դառնալու,—պարապվում են վաչխառուութեամբ, անների անգթութիւններով հարստահարելով քուրդ բէկերին և ծանր ծանր տոկոսների փոխարէն տիրելով այդ միամիտների կալուածքները և նոցա արդիւնաբերութիւնը։

Երեք օր միայն մնացի այս քաղաքում, և պտտելով Ըրմիոյ լճակի հարաւ-արևելեան եզերքը, ես անցայ Բինար, Միանդար, Մարաղայ, Գօխարղան և Գունէյստան կոչուած մահալները։ Դոքա զանազան գաւառներ են, որք ունեն իւրեանց փոքրիկ գիւղաքաղաքները։ Ինձ պատմում էին, թէ այդ երկիրները տարւոյ միացորդ եղանակներում կատարեալ դրախտ են։ Խաղողենին պտղաբերվում է այստեղ ամենայն չքեղութեամբ։ Մարաղայի քշմիշը և սարզան կարելի է որթի բերքի ամենաազնիւ տեսակներից մինը համարել։ Նա վաճառահանվում է մեծ մասամբ դէպի Ռուսաստան։ Ըր նայելով բնութեան հարստութիւններին, ժողովուրդը թշուառ աղքատութեան մէջ է ապրում։ Ցիչեալ երկիրները բնակեցրած են մեծ մասամբ թուրքերով։ Մարաղայում Սօվուխ-Բուլախում առաջին անգամ ես հանդիպեցայ հայ աղէտալիութեան, որք իւրեանց մայրենի լեզուն չը գիտէին և խօսում էին տաճկերէն։ Նոցա քահանայքը ոչինչ կերպով չէին որոչվում հասարակ գռեհից։

Վերջինեալ երկիրները իւրեանց ջրերի պակասութեան պատճառաւ, չատ տեղեր կարող էին բոլորովին անապատ դառնալ, [illegible] են։ Թէ և տեղ տեղ հանդիպում են և հարուստներ, բայց դոքա նմանում են այն հսկայ և հրեշաւոր ծառերին, որք խորին արմատ ձգելով գետնի մէջ, և երկրի բոլոր ուժը և սնունդը ծծելով, չափազանց հաստացել են, և ընդարձակ, ստուերախիտ ճիւղեր արձակելով, մի և նոյն ժամանակ ճնշում են, խեղդում են փոքրիկ ծառերը իւրեանց հովանւոյ տակ։

Ամբողջ երկու չաբաթ տևեց իմ ճանապարհորդութիւնը Բինարի, Միանտարի, Մարաղայի, Դօխարղանի և Գունէյստանի միջով։ Անցանելով Մայանի անապատը և Աջի գետը,—Այդ Թարրիզն է. ասաց մեր առաջնորդը, ձեռքը մեկնելով դէպի արևելք։

Զուրէյդայ—Խաթունի քաղաքը 1) դեռ մնափում էր վաղորդեան մառախուղի տակ, որ թափանցիկ եթերական քօղի նման նստած էր նորա վերա։ Արշալոյսը դեռ նոր սկսել էր չառագունել։ Հսկայական Արքը 1) նկարվում էր հեռուից երկնքի մանիշակագոյն կապուտակութեան մէջ։

Մեր գրաստները ընթանում էին դոգդոջուն և դանդաղ քայլերով. նոցա մաչուած պայտերը (նալ) սլլվում էին սառած գետնի վերա։

Խորասուզուած ախուր մտածութեանց մէջ անցեալի յիչատակներով և ներկայի թշուառութիւններով, ես իմ ամբոխմունքը ցրուելու համար, սկսեցի մի այդպիսի խօսակցութիւն իմ Սանչօ Պանսայի հետ։

—Մեսրոպ, տեսնում ես այդ սարերը, նոցա յետքումն է Մարանդը, ուր դրած է Նոյի կնոջ գերեզմանը, տեսնում ես այդ մեծ քաղաքը, ուր չուտով կը հասնենք մեք, ասում են, դա չինուած է եղել մեր հայ պապերից։

Մեր խօսակցութիւնը ընդհատեցին մի քանի ձեռքը, ոտքը կօտացած բորոտներ, որք դուրս գալով քարհէղի խողովակներից, ողորմութիւն էին խնդրում։ Այդ թշուառների այլանդակուած կերպարանքը զզուանք էր բերում։ Արևելքում այդպիսի հիւանդները միշտ արտաքսուած են ժողովրդական բնակութիւնից, որպէս զի միւսները չը վարակուէին նոցա ախտով 2)։

1) Թէ և հայերը Դավրէժի հիմնարկութիւնը մեր Խոսրովին են ընծայում, բայց Պարսիկները համարում են նորան չինուած արաբիայի թագուհի Զուրէյ դայ—Խաթունից, որը այստեղից անցնելու ժամանակ ազատուեցաւ իւր տաքդէն և կոչեց նորան Թաբ-րիզ, որ պարսկերէն նշանակում է տաքցոց թափող։

Ծան. հեղ.

1) Արքը մի հին աչտարակ է, որ մնացել է գուցէ արաբացիների տիրապետութեան ժամանակից։

Ծան. հեղ.

2) Վասպուրականի մէջ, Վանայ լճեզրի մօտ է սուրբ Տիրամօր վանքը։ Փոքրիկ գիւղը, որ պատկանում է վանքին, բնակեցրած է մեծ մասամբ այդպիսի բորոտներով։ Նոքա բոլորն էլ հայ են և կոչում են իւրեանց տիրամօր խեղճեր. իսկ ախտը կոչվում է տիրամօր ճարպ։ Վարդապետների չահասիրութիւնը,—օգուտ քաղելով ժողովրդի տնանաւատութիւնից, թէ այդպիսի ախտերը սուրբ Տիրամայրն է քցում մարդերի վերա, [illegible]

Ծան. հեղ.

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Աւստրիայի երկաթուղիների վրա սկսեցին գործածել երկու յարկ ունեցող վագօնները։ Ներքև գտնվում են ճանապարհորդները 1 և 2 կարգի, իսկ վերև 3-որդ կարգի ճանապարհորդները։

* * *

Ամերիկայում հրատարակվող մի լրագիր ուչադրութիւն է դարձնում այն երևոյթի վրա, որ Ամերիկայում օրէցօր ընդարձակվում է զէնքերի գործածութիւնը կանանց սեռի մէջ։ Խանութներից տուած տեղեկութիւններին նայելով, Բօստօն քաղաքի մէջ կանանց վրա ծախվեցաւ 1872 թուի ընթացքում մինչև 6817 րէվօլվէր։ Առնողները մեծ մասամբ մանկահասակ կանայք էին։

* * *

Վիէննայի աչխարհահանդէսի վրա մի աւստրիացի ժամագործ ներկայացրել է մի նոր ձևի ժամացոյց, որի մեքանիզմը չարժվում է ջրի հոսանքի օգնութեամբ։ Ասում են որ ժամացոյցը անչափ էժան է։

* * *

«Մասիս» լրագրում կարդում ենք՝ Բէչթէն և Վիտինէն մայրաքաղաքիս քառանթինայի տեսչութեան եկած վերջին լուրերն յիչեալ քաղաքաց մէջ քօլէռային գոյութիւնը հաստատելով, վերին Դանուբէն եկած ճանապարհորդներն ու նաւերը քառանթինայի ենթարկուեցան և Վիտինի ու Լօմի հետ հաղորդակցութիւնն արգիլվեցաւ։

* * *

Նոյն լրագրում կարդում ենք՝ Եաֆայէն Երուսաղէմայ գեր. փոխանորդին եկած նամակը մը կը ծանուցանէ թէ 16 ուխտաւորք, 5 հայ, 10 յոյն և մէկ հրէայ Եաֆայի նաւամատոյցէն մակոյկ մը նստելով չոգենաւը գնացած ժամանակնին՝ մակոյկը դարձեր և մէջ գտնուողներուն ամենն ալ ծովասոյզ եղեր են։

* * *

Թիֆլիսի Ներսիսեան դպրոցի մէջ կրօնի հարցաքննութեան ժամանակ մի աչակերտից հարցնում են՝ ինչ է հարկաւոր քահանային։ Աչակերտը զանազան յատկութիւններ յիչելուց յետոյ, ինչպէս՝ պարկեչտութիւն, լաւ բարք, խոնարհութիւն և այլն, վերջը աւելացնում է՝ քիչ էլ ուսում։

* * *

Մեզ գրում են Քութայիսից, որ մայիսի 17-ին այդտեղի սիրողները (մեծ մասամբ հայերը) հայոց աւագ քահանայ Տէր-Դաւիթ Եարալեանցի յորդորանքով մի ներկայացումն տուին՝ կէս հայերէն, կէս վրացերէն լեզուով։ Տէր-Գրիգորեանցի «Էս էլ քի մօցիքլութիւն» տրվեցաւ վրացերէն լեզուով, Ֆաստլեչեանցի «Երկուսս էլ քաղցած ենք» հայերէն լեզուով և զաւեչտ։ Ներկայացումը յօգուտ հիմնվող հայ-օրիորդաց ուսումնարանի էր։ Զուտ արդիւնքը մնաց 200 րուբլի։

* * *

Մայիսի 21-ին Ներսիսեան դպրոցի մէջ կրօնի հարցաքննութիւն էր, մայիսի 22-ին եկեղեցական պատմութեան, ուրբաթ և չաբաթ (25 և 26) կը լինի հայոց լեզու, երեքչաբթի (29) ֆիզիքա և ֆիզիքական աչխարհագրութիւն, յունիսի 1-ին, ուրբաթ օրը ռուսաց լեզու, չաբաթ (2) ֆրանսիերէն լեզու, երեքչաբթի (5) ֆրանսիերէն և ռուսերէն լեզու, հինգչաբթի (7) թուաբանութիւն, ուրբաթ (8) գծագրութիւն և հաչուապահութիւն, երկուչաբթի (11) երկրաչափութիւն և ալջեբրա, հինգչաբթի (14) հայոց և ռուսաց պատմութիւն, ուրբաթ (15) աչխարհագրութիւն։

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՓՕՍՏԸ. Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր, բացի կիրակի օրից։ Երկուչաբթի. Քութայիս, Չէրնօմօրի վիճակ, Սուխում, Երևանի գաւառ։ Երեքչաբթի. Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փօստը)։ Չորեքչաբթի Քութայիս և Ալէքսանդրապօլ։ Ուրբաթ Քութայիս, Երևան, Նուխի, Զաքաթալ, Ախալցխայ։ Շաբաթ. Բագու Գանձակ (ծանր փօստը)։

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ գնում է ամեն օր՝ խառն գնացքը առաւօտ 9 ժամին 25 րօպէ։ Ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 9 ժամին 30 րօպէ։ Գալիս է՝ կէս օրից յետոյ 4 ժ. 47 ր. և երեկոյեան 11 ժ. 40 ր.

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ երթևեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նչան եկեղեցու մօտ Եագօր Ղարաջևի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտեան 9 ժամից մինչև 1 ժամը կէսօրից յետոյ։

ԱԶԴ

Սրբազնագոյն Կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց Տեառն ԳԷՈՐԳԱՅ հեռագրոյ զօրութեամբ՝ Էջմիածնապատկան գիւղօրայքը տրվում են կապալաւ, ուստի ցանկացողքը կարող են մինչև մայիս ամսոյ վերջը անձամբ ներկայանալ 'ի սուրբ Էջմիածին կամ ուղղակի հեռագիր գրել նորին Վսեմափայլութեան, և յայտնել իւրանց ցանկութիւնը։

Մովսէս աւագ քահանայ Մայեաթնեանց, անդամ Աօնախտորի Հայոց Վ. [illegible]

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԹԻՖԼԻԶԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ
(Մայիսի 23-ին)։

ՈՍԿԻՆ, (պօլուիմպէրիալ)	6 ռ.	7	կ.
ԲԱՄԲԱԿԸ Երևանու	4 „	20	„
„ երկրորդ տեսակը	4 „	—	—
„ Ամերիկայի սերմից	6 „	70	„
ԲՈՒՐԴԸ Թուչի	4 „	90	„
„ „ երկրորդ տեսակը	4 „	60	„
„ Թարեքեամի	3 „	20	„
ՇԱՔԱՐԸ Ռսի (Բրօցկու)	7 „	35	„
„ „ միւս տեսակը	7 „	30	„
„ զպրանեցու տրանցիդ	5 „	—	—
մաքուր վճարած	8 „	25	„
ՇԱՔԱՐԱՎԱԶ Ռուսի	6 „	40	„
ՂԱՀՎԱ [illegible]	15 „	50	„
[illegible]	17 „	50	„
[illegible]	13 „	80	„
ԱԼԻՒՐԸ Երևանի առաջին տեսակը	1 „	45	„
„ „ երկրորդ տեսակը	1 „	40	„
ԱԼԻՒՐԸ Գեանջու հասարակ	1 „	65	„
„ Շորագեալու	1 „	60	„
ԳԱՐԻՆ Երևանի	— —	90	„
ՊՂՊԵՂԸ	11 „	20	„
ՇԻՐԲԱԽՏԻ ձէթ	8 „	60	„
ՄՈՄ	13 „	—	—

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ
(Մայիսի 23-ին)

ՓՈԽԱՆԱԿ. բարաթ պօլս. . . վճա. . . 6—75

„ Թաւրիզում վճա. . . — —

ՄԱՐՍԷԼ և Փարիզ, 100 րուբլին աժէ. . 344 ֆր.

ԼՕՆԴՕՆԻ վերա, (Օդէսայի կուրսը) 7 րուբլի 34 կոպէկը աժէ. . . . . 1 լիրա

ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ բամբակի 50 քիլօ (3 փութ 2 գրվ.) ծախվում է . . . 76 ֆր.

(ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ Երևանու Ամերիկ. սերմի բամբակը ծախվում է . 95 ֆր.

„ առաջին տեսակը . . . . 72 ֆր.

„ երկրորդ տեսակը . . . . 63 ֆր.

ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ Թուչի սպիտակ բուրդը ծախվում է . . . . 88 ֆր.

„ երկրորդ տեսակը . . . 80 ֆր.

„ գառան բուրդը աժէ . . 126 ֆր.

„ Թարաք. բուրդը աժէ — —

„ Ղարաբ. բուրդը աժէ . . 62 ֆր.

„ երկրորդ տեսակը . . . 55 ֆր.

ՌԱՇՏ աբրեչումի 6 բաթմանը (2 փութ 7 գրվանքայ) 171 ղռան (10 ղռանը 3 ռուբ. 22 կ.)

ՄԱԶԱՆԴԱՐԱՆ, աբրեչումի 6 բաթմանը աժէ 82 ղռան։

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ խարջ Նուխվայ թելն (մետաքսը) չատ ընտիրը 145 րուբլի։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ։
(Մայիսի 11-ին)

ԼՕՆԴՕՆ.—մի ռուբլի աժէ $32^{9}/_{16}$ պէնս (փոխանակ 40 պէնս)։

ՓԱՐԻԶ.—մի ռուբլի աժէ $345^{1}/_{2}$ սանտիմ (փոխանակ 400 սանտիմ)։

Առաջին ներքին 5% փոխառութեան տոմսակ —

երկրորդ —

5% Բանկի տոմսակ „ 1 չրջանի $95^{3}/_{4}$

„ „ „ 2 չրջանի $95^{1}/_{2}$

„ „ „ 3 չրջանի $95^{3}/_{4}$

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ապահովութեան, ապրանք պահելու վարրատների հատուցմամբ

Հիմնական դրամագլուխ 3,000000 րուբլի արծ.

Ապահովութիւն կրակի դէմ ամեն տեսակ չարժական և անչարժ կայքի՝ տների, խանութների, ապրանքի, ֆաբրիկաների, զավօդների, մեբէլի, տնային կայքի, երկաթուղու չինութիւնների և այլն կայքերի, բոլոր Անդրկովկասեան երկրում, աւելի պակաս գնով քան թէ այլ ապահովութեան ընկերութիւնները.

Գրասենեակը գտնվում է Թիֆլիսում, Սօլօլակի փողոցում Քաղաքային վարչութեան դէմ ու դէմ, Ամիրագովի տանը.

Գործակատար ԳՐԻԳՈՐԻԵՎ.

Ցանկանում են փոխ առնել 5 հազար ռուբլից մինչև 10 հազար ռուբլի, վճարելով մինչև 12 պրօցէնտ չահ, քաղաքի անչարժ կայքի հաստատ գրաւականով։ Հարցնել „Մըչակի“ խմբագրութեան մէջ։

Մանուկի տակ մոտս „Մեծ մարդերի պատմութիւններ“ [illegible]

Գրիգոր Տէր-Մէլքիսեդեկեան [illegible]

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 24 Мая 1873 г.

Մելիքով և ընկ. տպարան

Խմբագիր—Հրատարակող Գրիգոր Արծրունի